

ILMIY MATNLARNI TARJIMA QILISH JARAYONIDAGI ASOSIY QIYINCHILIKLARI TAHLILI

Rasulova Sanobar Jalalovna

I. Karimov nomidagi Toshkent davlat texnika universiteti

Amaliy ingliz tili kafedrasida katta o'qituvchisi

ANNOTATSIYA

Ushbu maqola bugungi kunda dolzarb bo'lgan ilmiy texnik atamalarni tarjima qilishda uchraydigan ba'zi muammolar va ularning sabablari haqida yoritilgan. Shu bilan birga tarjima tadqiqotida uchrovchi tarjima modellari ya'ni qiyosiy, jarayon va o'zgaruvchan modellar yoritiladi. Shuningdek jahon tarjimashunosligida to'rtta standart (izohlovchi, tasvirlovchi, tushuntiruvchi va tahmin qiluvchi) gipotezalar qayta tarjima qilish hodisasiga asoslanib bayon qilinadi va tasvirlanadi.

Kalit so'zlar: *prima facie, gipoteza, erkin tarjima, so'zma-so'z tarjima, texnik atamalar, tarjima muammolari, ilmiy-texnik matn, adabiyot, qiyinchilik, soha, o'rganish, ibora, chet tili, lug'at, tarjima modeli.*

ABSTRACT

This article describes some of the problems encountered in the translation of today's scientific and technical terms and their causes. At the same time, in translation research, encountering translation models, i.e. comparative, process and variable models are highlighted. Also, in world translation studies, four standard (explanatory, descriptive, explanatory and predictive) hypotheses are stated and described based on the phenomenon of retranslation.

Keywords: *prima facie, hypothesis, free translation, literal translation, technical terms, translation problems, scientific and technical text, literature, difficulty, field, study, phrase, foreign language, vocabulary at, translation model.*

KIRISH

Tarjima tipologiyasi bo'yicha an'anaviy fikrlarning aksariyati ikkita bir-biriga qarama-qarshiyo'nalishdan iborat bo'lib, «erkin va so'zma-so'z» bo'lgan tarjimalardir. Ushbu farqning zamonaviy talqini Nyumark (1981) tomonidan semantik va kommunikativ tarjima asosida taklif qilingan. [6] Semantik tarjima literal tarjimaga yaqinroq bo'lib, u asl nusxaning ma'nosi va shakliga eng maqbul ustuvor ahamiyat beradi va diniy matnlar, huquqiy matnlar, adabiyotlar, rasmiy nutqlar kabi yuqori mavqega ega bo'lgan matnlarining tarjimalariga mos keladi. Kommunikativ tarjima erkinroq bo'lib, yuborilgan xabarning samaradorligiga ustuvor ahamiyat beradi. U o'qish va tabiiylik kabi omillarga e'tiborni qaratadi va asl nusxaning ma'nosi bilan unchalik bog'liq bo'lmagan «pragmatik» matnlar tarjimalariga mos

keladi. Bularga reklama, sayyohlik risolalari, mahsulot tavsifi va ko'rsatmalari, qo'llanmalar kabi matnlar kiradi. Ushbu turdagi farqlanishning asosiy muammosi — so'zma-so'zlik, yaqinlik yoki masofa, va erkinlik darajalaridadir. Uning bitta maqsadli yechimi matndan matngacha bo'lgan turli xil o'zgarishlarni (siljishlar, strategiyalar) tahlil qilish va hisoblashdir. Ilmiy-texnik adabiyotlarning xarakterli xususiyati bir tomondan fikrni ifodalashning aniqligi va qisqaligi, ikkinchi tomondan esa qat'iy mantiqiy ketma-ketlik va taqdimotning to'liqligidir. Ilmiy-texnik adabiyotlar ko'p sonli atamalardan, shuningdek, ma'lum so'z va iboralardan foydalanish bilan tavsiflanadi. Bunda gaplar kengayish bilan tavsiflanadi, ya'ni gapning bosh bo'laklari atrofida ko'p sonli kichik bo'laklarni guruhlash, katta aniqlovchi guruhlar va taqsimlangan bir hil bo'laklarning mavjudligi, kirish konstruktsiyalarining keng qo'llanilishi, shuningdek, murakkab birikma va jumalarning qo'llanilishi kabi. Tarjima malakasini egallash tarjima bilan shug'ullanuvchi shaxsning tayyorgarlik darajasi va xususiyatiga qarab turlicha amalga oshiriladi. Yaxshi texnik tayyorgarlikka ega, ammo chet tilini yetarli darajada bilmaydigan shaxslar uchun birinchi navbatda, lingvistik hodisalardagi muammolar, ya'ni ma'noni tushunishdagi asosiy qiyinchiliklar kelib chiqadi. Bunda jumladagi alohida so'zlar o'rtasida semantik aloqalarni o'rnatish, tilni tushunish, tuzilmalar, ularning tarjimasini to'g'ri variantini tanlash, lug'atdan so'zni topish qobiliyati va boshqalar. Ilmiy va texnik adabiyotlarni deyarli lug'atdan foydalanmasdan o'qiy olish uchun qancha so'zni bilish kerak? Tarjimani o'qitish bo'yicha maxsus tadqiqotlar va tajriba shuni ko'rsatadiki, buning uchun 2500-3000 ta so'z lug'ati etarli. Minimal lug'atga birinchi navbatda qanday so'zlar kiritilishi kerak? Odatda, ilmiy-texnik matnning asosiy xususiyati undagi maxsus atamalarning ko'pligidir. Ehtimol, birinchi navbatda, bu atamalarni o'rganish kerakdir? Ko'pchilik shunday deb o'ylaydi. Bu savolga javob berish uchun atamalar nimani anglatishini aniqlab olishimiz kerak. Mutaxassis nuqtai nazaridan atama - bu maxsus tushunchani belgilash uchun xizmat qiluvchi so'z.

MUHOKAMA VA NATIJALAR

Fan va texnikaning har bir sohasi uchun atamalar soni juda katta va o'n minglar bilan o'lchanadi. Bundan tashqari, fan va texnika taraqqiyoti bilan bog'liq holda yangi maxsus tushunchalar va ularga mos atamalar doimiy ravishda paydo bo'lmoqda. Lekin shu bilan birga, umumiy so'zlar ko'pincha atamalar sifatida ishlatiladi. Ko'rinib turibdiki, chet tilini o'rganishda, eng avvalo, asosiy, eng muhim tushunchalarni anglatuvchi shunday atamalarni o'zlashtirish zarur. Bundan tashqari, har bir mutaxassis tegishli fan va texnika sohasidagi bir qator eng muhim yuqori ixtisoslashtirilgan atamalarni ham o'rganishi kerak. Notanish so'zning ma'nosini

aniqlay olish uchun siz kontekstdan qanday foydalanishni, soʻz tuzuvchi elementlarning maʼnosini va soʻzning tarjimasiga taʼsir qiluvchi boshqa omillarni oʻrganishingiz kerak. Umumiy kontekst va torroq kontekst mavjud. Umumiy kontekst maʼlum bir gapning mazmunini va butun matnni anglatadi.

Umumiy kontekst har bir soʻzning maʼnosini ochish yoki aniqlashtirish uchun fon boʻlib xizmat qiladi. Tor kontekst deganda gapda berilgan soʻz bilan bogʻlangan va uning maʼnosini belgilovchi soʻzlarning leksik maʼnosi tushuniladi. Gapda maʼno jihatdan bogʻlangan soʻzlarni ajratish mumkin. Shuning uchun ulardan birini tarjima qilish uchun undan uzoq boʻlgan soʻzni ishlatish kerak. Matndagi notanish soʻzni tarjima qilish va soʻzlarni eslab qolish uchun soʻz yasaliş tahlili katta ahamiyatga ega. Shuning uchun ham soʻz yasaliş yoʻllari va asosiy soʻz yasaliş elementlarini bilish, shuningdek, murakkab soʻzlarni tarkibiy qismlariga koʻra tarjima qila olish zarur. Bu odamni koʻp sonli hosila soʻzlarni yodlash uchun qoʻshimcha kuch sarflash zaruratidan xalos qiladi, ularning maʼnosi asosiy soʻzning maʼnosidan osongina chiqariladi. Shuni yodda tutish kerakki, eng koʻp hosila soʻzlar feʼllardan hosil boʻladi. Shuning uchun feʼllarning oʻzlashtirilishiga alohida eʼtibor qaratish lozim. Ilmiy-texnik adabiyotlarni tarjima qilishda matndagi turli grammatik shakl va konstruksiyalarni tanib olish, tarjima qilish bilan bogʻliq koʻplab qiyinchiliklarni yuzaga keltiradi. Bu, birinchi navbatda, umumiy taʼrifning asosiy belgisi boʻlgan izohli soʻzlar bilan artiklning "bogʻlanishi" ni tan olmaganida, umumiy taʼrifga ega boʻlgan otlar guruhi kabi konstruksiyalarga taalluqlidir.

Muayyan qiyinchilik polisemantik grammatik shakllar va polisemantik yordamchi soʻzlarni tarjima qilish bilan bogʻliq. Bunda soʻzning grammatik vazifasini aniqlab, oʻzbek tiliga tarjima qilishga yordam beradigan bir qancha omillarni hisobga olish zarur. Tarjima jarayonida asosiy eʼtibor pirovard maqsad – matn mazmunini eng toʻliq va toʻgʻri anglash va bu mazmuni oʻzbek tili vositasida toʻgʻri va toʻgʻri ifodalashga qaratilishi uchun barcha tarjimalar matn mazmunini toʻgʻri va toʻgʻri ifodalashga qaratiladi, harakatlari erkin, minimal kuch va vaqt bilan amalga oshirilishi mumkin, goʻyo oʻz-oʻzidan, boshqacha qilib aytganda, maksimal darajada avtomatlashtirilgan.

REFERENCES

1. “Педагогик технологиялар ва педагогик маҳорат” Омонов Х.Т., Хўжаев Н.Х. Тошкент 2012й.
2. Абдурахмонова, З. Ю. (2021). ЗАМОНАВИЙ ЎҚИТИШНИНГ МУАММО ВА ЕЧИМЛАРИДА САМАРАЛИ ЁНДОШУВ. *Academic research in educational sciences*, 2(CSPI conference 1), 1189-1193.

3. Aripov, N., Kamaletdinov, S., Tokhirov, N., Khudayberganov, S., Bashirova, A., & Djalalovna, M. (2023, March). Simulation modeling of train traffic based on GIS technologies. In *AIP Conference Proceedings* (Vol. 2612, No. 1). AIP Publishing.
4. Nord C. Text analysis in translation: theory, methodology, and didactic application of a model for translation-oriented text analysis. Amsterdam: Rodopi, 1991. Juliane House-Translation as Communication across Languages and Cultures-Routledge (2015) (1) <https://www.academia.edu/38151758/>.pdf Reisiql, M. Rhetoric of Political Speeches. In R.Wodak and V. Koller (Eds), *Handbook of Communication in Public Sphere* (pp. 243–269). Berlin/New York: Mouton de Gruyter, 2008. Collombat, Isabelle. «Skopos Theory as an Extension of Rhetoric». *Poroi* 13, Iss. 1 (2017): Article 3. <https://doi.org/10.13008/2151-2957.1236>
5. Azatova, N. A. (2021). Tarjimashunoslikda matn va tarjima turlari masalalari. *Молодой ученый*, (12), 311-313.